

Opmerkingen bij het rapport Onderzoek naar de schending van de Journalistieke Code in publicaties van omroep ON!

Door **Prof. Dr C.J. Hamelink**, emeritus hoogleraar Communicatiewetenschap,
Universiteit van Amsterdam, emeritus hoogleraar Media, Cultuur en Religie,
Vrije Universiteit Amsterdam, Erepresident International Association for Media
and Communication Research

Opmerkingen bij het rapport Onderzoek naar de schending van de Journalistieke Code in publicaties van omroep ON!

Dit rapport werd opgesteld voor de Ombudsman voor de publieke omroep en publiek gemaakt op 7 juni 2022. Aanleiding waren klachten over de schending van de Journalistiek Code door omroep Ongehoord Nederland.

Waar in het rapport en vooral in publicaties naar aanleiding van het rapport wordt gesproken over de journalistieke code moet bedacht worden dat het hier gaat om de code opgesteld door de publieke omroep. Er is geen journalistieke code in het algemeen. Bestaande codes zijn altijd gebonden aan een instelling die een beroepscode heeft ingesteld.

Het rapport biedt een algemene analyse van het functioneren van de Nederlandse omroepjournalistiek en wijst daarbij vooral op het journalistieke functioneren als doorgeefluik, het gebrek aan degelijke interview techniek, onvoldoende bronvermeldingen, te weinig 'hoor en wederhoor', een beleid van uitnodigingen van deelnemers aan journalistieke programma's dat te veel leunt op stemmen die een heersend narratief vertegenwoordigen en de selectieve –en veelal bevooroordeelde- articulatie van gebeurtenissen in de maatschappelijke werkelijkheid. Het rapport laat veel van de professionele tekortkomingen in de huidige omroepjournalistiek zien. Bij de recente corona persconferenties van de overheid moet menig een zich toch hebben afgevraagd 'waarom wordt er niet doorgevraagd?' Mijn eerste observatie bij lezing van het rapport is derhalve dat het lovenswaard is dat de ombudsman het falen van een belangrijke actor in het publieke debat en de publieke meningsvorming aan de kaak stelt. Het lijkt me echter unfair daarbij de omroep ON! onevenredig en buitenproportioneel hetzelfde falen te verwijten.

Rondom de beoordeling van de ombudsman en de reacties daarop van de publieke omroep is uiteraard het thema van de vrijheid van informatie een belangrijke kwestie. Met betrekking hiertoe lijkt het me goed nog eens vast te stellen dat het Europees Hof voor de Mensenrechten heeft verklaard dat de eis om de waarheid van uitingen te bewijzen een schending van het recht op de vrijheid van informatie-eis en dat bovendien 'false statements of facts' gezien moeten worden 'as a necessary part of free debate'. Uiteraard is in journalistiek een uitzonderlijke mate van zorgvuldigheid van wezenlijk belang. "Eerbied voor waarheid en voor het recht van het publiek op waarheid is de eerste plicht van de journalist" zoals de erecode van de International Federation of Journalists (Bordeaux, 1954) voorschrijft is echter gezien de meervoudige interpretaties van wat waar is een zinloze claim die een verstikkende werking kan hebben op een maximale vrijheid van informatie in de zin van Artikel 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De moreel hoge lat van de code staat niet in realistische verhouding tot onze dagelijkse werkelijkheid van waarheid en leugen.¹ In een journalistieke code zou eigenlijk staan dat journalisten beloven de maatschappelijke zo zorgvuldig mogelijk weer te geven. Het gaat immers in de journalistiek niet om het juridisch model van de 'waarheidsvinding'. Het gaat eerder om 'waarheidsbemiddeling': om de vraag hoe mensen gestimuleerd kunnen worden hun eigen waarheid te ontdekken. De journalist hoeft niet op pad te gaan met de pretentie de ultieme waarheid te vinden, maar moet wel capabel zijn om mediagebruikers in staat te stellen

hun eigen versie van de waarheid te vinden. Het zou interessant zijn de publicaties van ON nog eens langs de meetlat van 'waarheidsbemiddeling' te leggen.

Omdat het onderzoek van de Ombudsman vooral gericht is op de relatie van publicaties van ON! en de journalistieke code van de publieke omroep lijkt het me zinvol een aantekening te maken bij het verschijnsel van de journalistieke beroepscode. Een probleem bij de meeste journalistieke beroepscode is dat echte muck-raking journalistiek veelal juist plaats vindt als de code niet wordt gehonoreerd. Bovendien adresseert een beroepscode niet het eigenlijke probleem. In een overzicht van journalistieke code was een belangrijke conclusie "The existing code do not provide an adequate and inspiring frame of reference for an ongoing critical discussion of the journalists' function, its fulfilment and obstruction".² Voor de redactionele zoektocht naar "procedures of due care for editorial decision making" is de journalistieke code ontoereikend. Een beter middel blijkt –naar mijn ervaring- te zijn de 'ethische dialoog': de "methodic and critical reflection upon moral choices". Deze reflectie veronderstelt dat er altijd meerdere oplossingen zijn voor keuzesituaties. "Therefore, ethical reflection should not focus on identifying the single correct solution, but rather concentrate on the due process of moral argumentation"³. Het lijkt me aanbevelenswaard dat de ombudsman onderzoek doet naar de zorgvuldigheid van redactionele overweging en besluitvorming bij alle partijen in de publieke omroep.

Tenslotte is er nog een aantekening te maken bij het de constatering dat de Journalistieke Code van de Omroep onderscheid tussen feit en mening essentieel vindt. Ik begrijp dat ook de Ombudsman die positie onderschrijft. Hier speelt een steeds terugkerend filosofisch misverstand. Er is geen logisch verdedigbaar onderscheid te maken tussen feiten als uitspraken over de werkelijkheid en meningen als uitspraken over de werkelijkheid. Feiten (facta: dingen die gemaakt worden) zijn uitspraken die als min of meer 'waar' ervaren kunnen worden. Zoals de Schots-Amerikaanse filosoof Alistair MacIntyre schreef kunnen feiten alleen begrepen kunnen worden als ze ingebed zijn in "a belief system to provide context. In this sense, we cannot distinguish between a "fact" and the adoption of a belief system ("opinion") within which to analyze the fact". Het lijkt mij de hoogste tijd de journalistiek te bevrijden van dit zinloze onderscheid. De vraag is dus eigenlijk: heeft omroep ON! bestrijdbare meningen al dan niet na zorgvuldige redactionele afweging gepubliceerd?

Omdat de door de Ombudsman terecht aangekaarte problematiek van de journalistieke profesie van zoveel belang is voor de gehele publieke omroep lijkt mij het opleggen van een boete de volstrekt verkeerde maatregel. Het zou productiever zijn met elkaar -in gezamenlijk redactioneel overleg- te verkennen hoe de omroepjournalist een betrouwbare boodschapper kan zijn.

Prof. Dr C.J. Hamelink, emeritus hoogleraar Communicatiewetenschap, Universiteit van Amsterdam, emeritus hoogleraar Media, Cultuur en Religie, Vrije Universiteit Amsterdam, Erepresident International Association for Media and Communication Research

1. *Regeert de Leugen? Mediaplichtigheid aan leugen en bedrog*. 2004, Boom, Amsterdam, p. 129
2. C.J. Hamelink in *Professional Codes in Journalism*, 1979, International Organization of Journalists, 1979, p.67
3. C.J. Hamelink, 'Media Ethics and the Issue of Moral Choice' in B.Pattyn (red.) *Media Ethics*, Leuven, Peeters, p.313

